

ПЕДАГОГІЧНА ДЕКОНСТРУКЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНТНІСТЬ»

У статті висвітлюються питання, пов'язані з терміном «компетентність». Розкрито суть останньої за допомогою методу деконструкції, що має на меті розгляд окремих складових у їх єдності. Проаналізовано кожен компонент поняття «компетентність». У ході дослідження зроблено висновок щодо стабілізаційної функції останньої, яка в сучасних умовах підтримує конкурентоспроможність фахівця. Особлива увага зосереджена на необхідності перегляду змісту складових поняття «компетентність» в умовах євроінтеграційних процесів, що полегшить адаптацію європейського досвіду в українських реаліях та сприятиме процесам гармонійної соціалізації фахівців.

Ключові слова: деконструкція, євроінтеграція, компетентність, освіта, прогрес.

© Ржевська Н.В., 2016

Вступ. Інтеграція України в європейський освітній простір, динамічні геополітичні перетворення, зміна ціннісних орієнтирів, розширення міжкультурних і соціальних зв'язків, посилення процесів академічної та професійної мобільності зумовили необхідність дослідження освітніх європейських пріоритетів та професійного середовища. Важливим аспектом в умовах євроінтеграційних процесів є уникнення розбіжностей під час тлумачення основних термінів і понять. Зміст, який вкладають у них вітчизняні науковці та академічний персонал, має відповідати європейському. Така співзвучність допоможе запобігти виникненню правових колізій та непорозумінь в українській освіті.

Метою статті є дослідження пріоритетів європейських роботодавців; розгляд поняття «компетентність» та актуалізація уваги академічної спільноти на змісті виділених складових цього поняття з метою успішної конвергенції українського та європейського простору.

Сучасна Європа закликає держав-членів і зацікавлених сторін до підвищення рівня компетентностей та їх значимості для ринку праці. Згідно з дослідженнями, станом на 2016 р. 70 млн європейців не володіють відповідними навичками читання й письма, і мають ще гіршу здатність до математичних розрахунків. Це наражає їх на ризик безробіття, бідності та соціальної ізоляції. З іншого боку, значна кількість європейців, зокрема висококваліфікована молодь, працює в умовах, які не відповідають рівню їхньої компетентності. Водночас 40 % європейських роботодавців повідомляють, що вони не можуть знайти людей з потрібними навичками для впровадження інновацій та ефективної професійної діяльності.

Віце-президент Європейського і соціального діалогу В. Домбровскіс наголошує: «Мільйони людей в ЄС на сьогодні є безробітними, ми повинні зробити все можливе, щоб допомогти сформуванню в них необхідні навички для ринку праці, що розвивається».

Віце-президент Європейської комісії, комісар ЄС з питань зайнятості, економічного зростання, конкурентоспроможності та інвестицій Ю. Катайнен зазначив: «У цьому мінливому світі ми повинні вкладати кошти в найбільшій актив у Європі: народ. Люди потребують широкого набору навичок, щоб реалізувати свій потенціал як активних громадян, так і професійно на робочому місці. Навички мають життєво важливе значення для процвітання, зростання і сталого добробуту».

Автор досліджень питань зайнятості, соціальних питань, навичок і мобільності робочої сили М. Тіссен переконана, що потрібно більше інвестувати в навички в Європі. Найбільш конкурентоспроможними країнами ЄС та світу вважаються ті, які найбільше інвестують у формування навичок. Інвестиції в навички мають життєво важливе значення для підвищення конкурентоспроможності та прискорення економічного зростання (Ten actions to help equip people in Europe with better skills, 2016).

Існує прогноз, що до 2020 р. роботодавці на 20 % збільшать вимоги до компетентностей персоналу (Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions, 2012).

На сьогодні першочерговим завданням української освіти є якнайшвидша адаптація українських освітніх реалій до єдиних європейських

критеріїв і стандартів. Вибрані шляхи модернізації освіти України співзвучні загальноєвропейським та євроатлантичним підходам, що сприяє ефективній реалізації основної мети державної політики в галузі освіти, а саме: створення умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до демократичних цінностей, ринкових засад економіки, сучасних науково-технічних досягнень (Гриневич Л.М., 2015, с. 9).

Питання самореалізації особистості є ключовим у нормативних документах у галузі розвитку національної освіти: Національній доктрині розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Національній рамці кваліфікацій, Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти та ін.

В основі освітнього процесу сьогодні лежить компетентнісний підхід, ключовими поняттями якого є «компетентність» та «результати навчання». Здійснивши аналіз наукових джерел щодо дослідження суті поняття «компетентність» ми дійшли висновку про те, що здебільшого автори акцентують увагу на визначенні того, що таке компетентність, її актуальність в сучасних умовах. Водночас інші науковці більшою мірою пов'язують напрям свого дослідження з описом конкретної компетентності та моделлю її формування.

Загальні підходи до вирішення проблеми професійної компетентності висвітлювали у своїх працях такі українські науковці: С. Демченко, Я. Кульбашна, Н. Бібік, О. Вознюк, В. Захарченко, В. Луговий, Ю. Рашкевич, Ж. Таланова, В. Андрущенко, О. Локшина, Я. Логвінова, М. Євтух та ін.

Молоді фахівці в Україні і за кордоном теж працюють над науковою проблематикою дослідження суті компетентностей і моделей їх формування. Про це свідчать дисертації, захищені останніми роками, такими науковцями, як: В. Артемова, О. Варецька, О. Яковенко, Н. Давидова та ін. У цих працях вивчались різні аспекти формування загальних та фахових компетентностей майбутніх фахівців.

Наукова новизна дослідження полягає в розгляді поняття «компетентність» з позицій деконструкції, що дасть можливість зрозуміти суть цього терміна через складність та багатоаспектність взаємозв'язків його складових в умовах євроінтеграційних процесів. Це, у свою чергу, дозволить нам передбачити перспективу подальшого вивчення актуальності вищезазначеного поняття згідно з європейськими тенденціями, визначити необхідні компетентності, що будуть актуальними під час входження в європейський простір вищої освіти.

Таким чином, **завдання дослідження** полягає у спробі спроектувати теоретичну конструкцію поняття «компетентність», для того щоб відобразити цілісність цього терміна та взаємозв'язки його складових в сучасних реаліях. Деконструкція в нашому дослідженні є методом відображення поняття «компетентність» згідно із трансформаційними процесами. На нашу думку, важливою є не стагнація понятійного змісту, а його всебічне дослідження та переломлення до сучасних тенденцій, лише в цьому разі можемо говорити про процеси успішної конвергенції українського та європейського простору.

Під теоретичною конструкцією «компетентність» ми розуміємо виокремлення його складових та визначення взаємозв'язків між ними. Так, на нашу думку, складовими цього поняття є: аксіологічна, гуманістична, акмеологічна, когнітивна та емпірична.

Аксіологічна складова розкриває потенціал особистості, а саме: інтелектуальний, моральний і творчий. Сутність цієї складової полягає в розвитку системи цінностей: загальнолюдських, особистісних, професійних. Це сприяє актуалізації особистості, досягнення життєвих та професійних цілей згідно з ідеалами миру, свободи і соціальної справедливості. Аксіологічна складова може бути визначена як ціннісний зміст поняття «компетентність». Водночас вона є сполучною ланкою між емпіричною та когнітивною складовими.

Зокрема, у дослідженнях психологів, соціологів та філософів зазначено, що ціннісні орієнтації особистості є чи не найважливішим компонентом її структури. Це твердження можна застосувати і до нашого поняття «компетентність», адже саме духовні цінності, установки породжують мотиви для діяльності у сфері самоактуалізації, освіти, професійної діяльності тощо. У низці фундаментальних досліджень ціннісні орієнтації є стрижневими елементами внутрішньої структури особистості (Ананьев Б.Г., 1996; Бех І.Д., 1997). Ціннісний компонент компетентності не є статичним, а змінюється в процесі набуття особистістю життєвого та професійного досвіду. Аксіологічний компонент, на нашу думку, неможливо об'єктивно оцінити. Е. Фромм розкриває взаємозв'язок розвитку потреб і цінностей життя, наголошуючи на тому, що: «Цінності і ціннісні орієнтації дозволяють знайти сенс життя, і тому суспільство в усі часи має потребу в системі ціннісних орієнтацій» (Фромм Е., 1998, с. 359).

На думку Р. Сперрі, наука врятує світ не шляхом розробки і вдосконалення технологій, а через вироблення нових орієнтирів та цінностей, відповідно до яких слід жити і якими слід керуватися. Також він наголошує на тому, що свідомість — це система передачі всіх наших цінностей, нашого

розуміння мети і сенсу, правильного й неправильного, любові, ненависті, краси, святості й усього того, що робить життя цінним. Доля біосфери залежатиме від пріоритетів у людських цінностях, які, у свою чергу, зумовлюються нашими поглядами на життя і його сенс (Сперрі Р., 1994, с. 25).

Безсумнівно, ціннісні орієнтири перебувають під впливом цілої низки об'єктивних і суб'єктивних факторів, серед яких можна виділити етнічну приналежність, правову традицію, сімейне виховання, педагогічні умови та зміст освіти тощо.

В умовах євроінтеграції аксіологічна складова набуває чи не найважливішого значення. Адже ціннісний аспект визнається дослідниками трансформаційних змін в Україні як вирішальний. Аналізуючи причини, перебіг та сутність революційних перетворень у нашій країні, що почалися у листопаді 2013 р., чимало дослідників зазначає, що, водночас і основою, і метою, і поясненням цих подій з боку учасників було прагнення радикальних змін (Герасимов І., 2014). Базові ціннісні основи ЄС відобразилися у Хартії основних прав Європейського Союзу. Згідно з нею до базових цінностей, визначених європейською спільнотою і зафіксованих у цьому документі, належать: гідність, свободи, рівність, солідарність, громадянство, правосуддя (Хартія основних прав Європейського Союзу, 2000).

Отже, аксіологічна складова в євроінтеграційних умовах перебуває під впливом конкретно визначених європейських цінностей. На нашу думку, європейські тенденції утвердження цінностей в українському суспільстві повинні відображатися і в національних доктринах розвитку держави.

Суть гуманістичної складової полягає у праві на індивідуальну стратегію поведінки з урахуванням тих особливостей сприйняття та рефлексії, які притаманні конкретному індивіду. У цьому контексті важливо дослідити індивідуальні психічні процеси, результат яких у формах сприйнятих відчуттів, пам'яті, цільових установок тощо, формує компетентність.

Під час розгляду поняття компетентність пріоритет не надається якомусь одному виду психічного процесу, однак результат саме мисленевого процесу у формі судження, умовиводів визначає рівень зрілості особистості й фахівця. На нашу думку, перспективним у цій сфері може бути визначено дослідження гуманістичної складової компетентності з позицій нейропедагогіки. Так, Р. Сперрі у своїй Нобелівській лекції зазначав: «Когнітивна інтроспективна психологія та пов'язані з нею науки про пізнавальні функції мозку вже не можуть більше залишатися поза увагою експериментаторів» (Арнолд К.Р., Берема М.Д., Доэл Р, 1992, с. 435).

Акмеологічна складова поняття «компетентність» полягає в шляху до «акме» і самоактуалізації. Причому останні вимагають постійного руху до них, таким чином забезпечується розвиток особистості. Акмеологічна складова поняття зумовлює якісне перетворення особистості. Це полягає в тому, що особа розвивається і визначає свій власний спосіб організації професійних / життєвих умов, які значною мірою залежить від цінностей, установок, цілей, а не тільки від природних особливостей індивіда.

На думку А. Маслоу, не всі люди досягають рівня самоактуалізації. Лише близько 10 % здатні самоактуалізуватися, тобто розгорнути повністю свій життєвий потенціал у сучасному суспільстві. Відбувається це тому, що для самоактуалізації, крім внутрішніх психологічних механізмів і досвіду, необхідно дотримуватися низки зовнішніх соціальних умов: по-перше, слід задовольнити біологічні потреби людини (мати хорошу їжу і екологію); по-друге, мати дах над головою і гідний заробіток; по-третє, мати сім'ю; по-четверте, завоювати повагу оточуючих. Тільки тоді, на думку А. Маслоу, людина здатна досягти рівня самоактуалізації і жити за метапотребами свободи, краси, цілісності, творчості, трансцендентності тощо (Маслоу А., 1967).

Ми згодні з А. Маслоу в питанні ієрархії потреб, їх визначального впливу щодо самоактуалізації. Проте варто звернути увагу на таке поняття, як «актуалізація», яке відрізняється від самоактуалізації суб'єктом, який здійснює вплив на особистість. Так, у першому випадку важливого значення набуває оточуюче середовище, в другому — сама особистість працює над своїм удосконаленням. Отже, для розкриття внутрішніх потенціалів важливим є не тільки поетапне задоволення потреб, виділених у піраміді А. Маслоу, але й оточуюче середовище, що створює мотиви або можливості для їх якнайповнішого розкриття. В умовах євроінтеграції акмеологічна складова компетентності стає поштовхом до успішної соціалізації. Тобто через зіставлення себе з оточуючими особистість намагається подолати аспекти психологічної, емоційної, знанневої, досвідної тощо невідповідності.

Когнітивна складова представлена теоретичними та практичними знаннями. Аналіз робіт таких дослідників, як П. Друкера, М. Армстронга, Л.М. Фрідмана, Т.А. Стюарта дає можливість дійти висновку про те, що знання — основа компетентності. Вони мають охоплювати фундаментальні теоретичні знання і базові професійні вміння. Ця складова здебільшого формується в академічному середовищі, тому в умовах євроінтеграції зміст освітніх програм має цілком узгоджуватися із сучасними світовими тенденціями розвитку науки, техніки, виробництва.

Емпірична складова поняття «компетентність» представлена життєвим та професійним досвідом. Аналіз наукових джерел щодо вивчення останнього свідчить про те, що вчені по-різному розуміють цей складний психологічний феномен і розглядають його як сукупність знань, умінь і навичок (Платонов К., 1986, с. 196), як сукупність подій або «технік життя» людини у різних професійних ситуаціях (Анциферова Л.І., 2006). Важливим з боку вивчення поняття «компетентність» є також досвід почуттів, життєвих уроків, подій тощо. Життєвий та професійний досвід нерозривно пов'язані й складають систему чинників, що визначають рівень професійної діяльності, стратегію поведінки. Тому досвід як складова поняття «компетентність» має комплексний характер, який визначається поєднанням емпіричних і теоретичних, емоційних і раціональних складових особистісного досвіду людини.

Інтеграційні процеси впливають на емпіричну складову компетентності через активацію процесів академічної та професійної мобільності. Обмін досвідом та його застосування в українських реаліях сприятиме впевненішому входженню України в європейський простір. Варто наголосити, що квінтесенцією самої суті Європейського Союзу є лейтмотив «забезпечення різноманіття в єдності» (Gossman L., 2010, p. 220). Тому під час розгляду емпіричної складової компетентності йдеться про запозичення, власне, більш гармонічним тут буде вживання

терміна екстраполяції досвіду європейського в українські реалії.

Висновки. Отже, компетентність виконує функцію підтримання актуальності знань, умінь, навичок відповідно до тенденцій мінливого середовища. Адже кожна з її складових змінюється під впливом професійних та життєвих реалій і зумовлює зміни інших компонентів. Таким чином, компетентність дуже швидко реагує на трансформації, що відбуваються. Можна стверджувати, що компетентність у загальному розумінні — це відповідність рівню сучасних досягнень у певних сферах, що допомагає легко орієнтуватися в реаліях сьогодення, забезпечує стабільність професійної діяльності.

На думку В.Г. Кременя: «Завдання освіти — утвердити перспективи людини для її буття. Саме майбутнє, незалежно від його конкретної конфігурації, є тим психологічним позитивом, який гармонізує соціум, дає змогу подолати деградацію людини, можливу в процесі здійснення усіх культурних і соціально-економічних проєктів» (Кремень В.Г., 2010, с. 16).

Майбутнє української освіти варто проєктувати з огляду на євроінтеграційні процеси, що вимагають переосмислення не тільки академічного нормативного наповнення змісту освітніх програм, які формують когнітивну складову компетентності, але й звертає увагу на те, що інші складові цього поняття теж вимагають наукового дослідження і педагогічного втручання.

ДЖЕРЕЛА

1. *Ананьев Б.Г.* Психология и проблемы человекознания : избр. психол. тр. / под ред. А.А. Бодалева ; Акад. пед. и соц. наук, Моск. психол.-соц. ин-т. — М. : Изд-во «Ин-т практ. психологии» ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. — 382 с.
2. *Анциферова Л.И.* Развитие личности и проблемы геронтопсихологии / Л.И. Анциферова. — 2-е изд., испр. и допол. — М. : Издательство «Институт психологии РАН», 2006. — 512 с. — (Серия «Достижения в психологии»).
3. *Арнолд К.Р.* Лауреаты Нобелевской премии: Энциклопедия / К.Р. Арнолд, М.Д. Берема, Р. Доэл и др.; отв. ред. Е.Ф. Губский. — М. : Прогресс, 1992. — С. 1636.
4. *Бех И.Д.* Духовні цінності в розвитку особистості / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. — 1997. — № 1. — С. 124–129.
5. *Герасимов И.* Украина 2014: Первая постколониальная революция. Введение в форум [Электронный ресурс] / И. Герасимов. — Режим доступа : <http://net.abimperio.net/node/3351>
6. *Гриневич Л.М.* Вітчизняна педагогічна теорія про розвиток освіти в Україні у контексті євроінтеграційних процесів. Педагогічний Процес: теорія і практика / Л.М. Гриневич. — 2015. — № 1–2 (46–47). — С. 5–9.
7. *Кремень В.Г.* Трансформації особистості в суперечностях епохи / В.Г. Кремень // Вища освіта України. — 2010. — № 3. — С. 15–17.
8. *Платонов К.К.* Структура и развитие личности / К.К. Платонов. — М., Наука, 1986. — 208 с.
9. *Сперри Р.У.* Перспективы менталистской революции и возникновение нового научного мировоззрения. «Мозг и разум» / Р.У. Сперри. — М., 1994. — С. 20–44.
10. *Фромм Э.* Психоанализ и этика / Э. Фромм. — М. : ООО «Издательство АСТ-ЛТД», 1998. — 568 с.
11. Хартия основных прав Европейского Союза [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_524

12. European Commission. Communication from the commission to the european parliament, the council, the european economic and social committee and the committee of the regions Rethinking education: Investing in skills for better socio-economic outcomes [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://pjp-eu.coe.int/documents/1017981/1668227/18_Communication_Rethinking_Education_Investing_in_skills_for_better_socio-economic_outcomes.pdf/d4a8e7d6-3f14-49ad-81a2-87f47b91adaf
13. *Europeanian Commission. Press release. Ten Actions to Help Equip People in Europe with Better Skills* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-2039_en.htm
14. *Gossmann, L.* (2010). The Idea of Europe. *Common Knowledge*, 16, №. 2, p. 198–222. DOI: 10.1215/0961754X-2009-087
15. *International Labour Conference. Resolutions of 93rd Session. Geneva, June 2005* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.ilo.org/youthmakingithappen/PDF/resolutions_en.pdf
16. *Maslow, A.* Self-actualizing and Beyond // *Challenges of Humanistic Psychology*. N. Y., 1967.

Ржевская Н.В.

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ДЕКОНСТРУКЦИЯ ПОНЯТИЯ «КОМПЕТЕНТНОСТЬ»

В статье рассмотрены вопросы, связанные с термином «компетентность». Раскрыта суть последних с помощью метода деконструкции, целью которого есть рассмотрение отдельных составляющих в их единстве. Проанализирован каждый компонент понятия «компетентность».

В ходе исследования сделан вывод о стабилизационной функции компетентности, которая в современных условиях поддерживает конкурентоспособность специалиста. Особое внимание уделяется необходимости пересмотра содержания составляющих понятия «компетентность» в условиях евроинтеграционных процессов, что облегчит адаптацию европейского опыта в украинских реалиях и будет способствовать процессам гармоничной социализации специалистов.

Ключевые слова: деконструкция, евроинтеграция, компетентность, образование, прогресс.

N. Rzhetskaya

PEDAGOGICAL DECONSTRUCTION OF THE CONCEPT “COMPETENCE”

Understanding the problems of education is an important task that Ukraine faces nowadays. During the transformation processes aimed at European integration, the key principles of the construction of educational process in Ukrainian and European environment should be single, with commonly meaning. The questions related to the concept of «competence», revealed its essence by means of deconstruction, which aims to review individual components in a holistic sense of the concept. It is analyzed every component of the concept of “competence”. The article notes that it is important not stagnation conceptual content, and its comprehensive research and refraction to current trends, only in this case we can speak of a successful process of convergence of European and Ukrainian environment.

Under theoretical construction of the concept of “competence” we understand distinguishing of its components and determining interrelation between them.

The components of the concept of “competence”, in our opinion, are the following: axiological, humanistic, acmeological, cognitive, and empirical.

The conclusion of the stabilization function of competence, that in today's supports a competitive specialist. The author focused on the need to revise the content of components of the notion of «competence» in terms of European integration processes that facilitate the adaptation of European experience in the Ukrainian realities and would promote the process of specialists' harmonious socialization.

Key words: competence, deconstruction, education, european integration.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2016

Прийнято до друку 15.10.2016